85 години

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Том I

85 години

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ

„Димитър А. Ценов" - Свищов

Международна научно-практическа конференция

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

8-9 ноември 2021 г.

Том I

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ“ – СВИЩОВ

МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА КОХЕЗИЯ ПРЕЗ XXI ВЕК – ТЕНДЕНЦИИ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА

Свищов, 8-9 ноември 2021 г.

Посветена на 85 години от създаването
на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“

Сборник с доклади

ТОМ I

Международната научно-практическа конференция е организирана в изпълнение проект НФ-2-2021 „Устойчиво развитие и социално-икономическа кохезия през XXI век – тенденции и предизвикателства“, финансиран със средства по Наредба на МОН за насърчаване на научно-изследователската дейност

Академично издателство „Ценов“
Свищов
2021

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ
Проф. д-р Марияна Божинова
Ректор на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ - председател
Проф. д. н. Борислав Борисов
Проф. д. н. Божидар Божинов
Проф. д-р Стоян Проданов
Доц. д-р Галина Чиприянова
Доц. д-р Здравко Любенов
Доц. д-р Иван Марчевски
Доц. д-р Ирена Емилова
Доц. д-р Искра Пантелеева
Доц. д-р Катя Личева
Доц. д-р Людмил Несторов
Доц. д-р Марина Николова
Доц. д-р Пламен Петков
Доц. д-р Силвия Костова
Доц. д-р Христо Сирашки

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ
Доц. д-р Румен Ерусалимов - *председател*
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова
Гл. ас. д-р Асен Божиков

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ
Проф. д-р Любчо Варамезов - *председател*
Проф. д-р Анета Денева
Проф. д-р Атанас Атанасов
Проф. д-р Йордан Василев
Проф. д-р Красимир Шишманов
Проф. д-р Маргарита Богданова
Проф. д-р Пенка Шишманова
Проф. д-р Стефан Симеонов
Доц. д-р Александър Ганчев
Доц. д-р Венцислав Василев
Доц. д-р Красимира Славева
Доц. д-р Маруся Смокова-Стефанова
Доц. д-р Румен Ерусалимов
Доц. д-р Светослав Илийчовски
Доц. д-р Теодора Филипова

Публикуваните материали са рецензирани. Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

D. A. TSENOV ACADEMY OF ECONOMICS – SVISHTOV

INTERNATIONAL SCIENTIFIC AND PRACTICAL CONFERENCE

SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND SOCIO-ECONOMIC COHESION IN THE 21ST CENTURY: TRENDS AND CHALLENGES

Svishtov, 8th - 9th November 2021

Dedicated to the 85th anniversary since the establishment of D. A. Tsenov Academy of Economics

Conference Proceedings

VOLUME I

The international scientific and practical conference has been organized as implementation of project SF-2-2021 "Sustainable Development and Socio-Economic Cohesion in the 21st Century: Trends and Challenges", financed with funds by Ordinance of the Ministry of Education and Science for encouraging scientific research

Tsenov Academic Publishing House
Svishtov
2021

PROGRAM COMMITTEE
Prof. Mariyana Bozhinova, Ph.D.
Rector of D. A. Tsenov Academy of Economics
Prof. Borislav Borissov, D.Sc.
Prof. Bozhidar Bozhinov, D.Sc.
Prof. Stoyan Prodanov, Ph.D.
Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Zdravko Lyubenov, Ph.D.
Assoc. Prof. Ivan Marchevski, Ph.D.
Assoc. Prof. Irena Emilova, Ph.D.
Assoc. Prof. Iskra Panteleeva, Ph.D.
Assoc. Prof. Katya Licheva, Ph.D.
Assoc. Prof. Lyudmil Nestorov, Ph.D.
Assoc. Prof. Marina Nikolova, Ph.D.
Assoc. Prof. Plamen Petkov, Ph.D.
Assoc. Prof Silviya Kostova, Ph.D.
Assoc. Prof Hristo Sirashki, Ph.D.

ORGANIZING COMMITTEE
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D., Chairman
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovksi, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.
Head Asst. Asen Bozhikov, Ph.D.

EDITORIAL COMMITTEE
Prof. Lyubcho Varamezov, Ph.D., Chairman
Prof. Aneta Deneva, Ph.D.
Prof. Atanas Atanasov, Ph.D.
Prof. Yordan Vasilev, Ph.D.
Prof. Krasimir Shishmanov, Ph.D.
Prof. Margarita Bogdanova, Ph.D.
Prof. Penka Shishmanova, Ph.D.
Prof. Stefan Simeonov, Ph.D.
Assoc. Prof. Aleksandar Ganchev, Ph.D.
Assoc. Prof. Ventsislav Vassilev, Ph.D.
Assoc. Prof. Krasimira Slaveva, Ph.D.
Assoc. Prof. Marusya Smokova-Stefanova, Ph.D.
Assoc. Prof. Rumen Erusalimov, Ph.D.
Assoc. Prof. Svetoslav Iliychovski, Ph.D.
Assoc. Prof. Teodora Filipova, Ph.D.

The published materials have been reviewed. The authors are responsible for the content and layout of their papers, the opinions expressed, the data used and the sources cited.

ISBN 978-954-23-2067-8 (print)
ISBN 978-954-23-2068-5 (online)

СЪДЪРЖАНИЕ

ТОМ I

ПЛЕНАРНИ ДОКЛАДИ

ПЪТЯТ КЪМ УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ И СОЦИАЛНА КОХЕЗИЯ –
МАКРОИКОНОМИЧЕСКИ РИСКОВЕ И БАРИЕРИ
Проф. д.ик.н. Димитър М. Иванов …… 7

ПРОБЛЕМАТИЧНОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРСКАТА ИКОНОМИКА
Проф. д-р Митко Димитров …… 31

ФИНАНСИ, ИКОНОМИКС, ЗАСТРАХОВАНЕ И ОСИГУРЯВАНЕ

ИКОНОМИЧЕСКИ АСПЕКТИ НА УПРАВЛЕНИЕТО
НА ПУБЛИЧНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ И ИМОТИТЕ –
ДЪРЖАВНАТА И ОБЩИНСКА СОБСТВЕНОСТ
Проф. д.н. Борислав Борисов …….. 51

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНЫЙ КРИЗИС И ЕГО ПРОЯВЛЕНИЕ
В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ COVID-19
д.э.н., профессор, Зверяков Михаил Иванович …… 59

ИЗМЕРВАНЕ ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА ПАНДЕМИЯТА
ОТ COVID-19 ВЪРХУ КОРПОРАТИВНИТЕ ПОЛИТИКИ
ЗА СОЦИАЛНА ОТГОВОРНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Андрей Захариев …… 67

ОБЛАГОРОДЯВАНЕ НА ПЛОСКИЯ ДАНЪК В БЪЛГАРИЯ
Проф. д-р Румен Брусарски …… 75

ДВИЖЕЩИ СИЛИ НА ИНТЕГРАЦИЯ В ГЛОБАЛНИТЕ ЦИФРОВИ ВЕРИГИ
ЗА СЪЗДАВАНЕ НА ДОБАВЕНА СТОЙНОСТ
Проф. д-р Сава Димов …… 83

ЕФЕКТИ ОТ ПРОГРАМАТА НА ЕЦБ ЗА ЗАКУПУВАНЕ НА АКТИВИ
В УСЛОВИЯТА НА ИЗВЪНРЕДНА СИТУАЦИЯ, ПРИЧИНЕНА ОТ ПАНДЕМИЯ
Проф. д-р Силвия Трифонова …… 95

ТЕСТВАНЕ НА КОРЕКТИВНИ ВЕРОЯТНОСТНИ МОДЕЛИ
ЗА ОЦЕНЯВАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКИ ОПЦИИ ВЪРХУ АКЦИИ
Проф. д-р Стефан Симеонов, Д-р Теодор Тодоров …… 108

КОНКУРЕНЦИЯ И КОНЦЕНТРАЦИЯ НА БЪЛГАРСКИЯ
ОБЩОЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР (2011-2020 г.). СТРУКТУРЕН АНАЛИЗ
И ЕМПИРИЧНИ НАБЛЮДЕНИЯ
Проф. д-р Стоян Проданов …… 116

THE IMPLEMENTATION OF GOALS OF BALANCED DEVELOPMENT
OF POLAND AGAINST THE CHALLENGES AND DANGERS
OF WASTE MANAGEMENT
Assoc. Prof. Ireneusz T. Dziubek, Dr Tatiana Manasterska 126

MODERN FEATURES OF TRUST ASSET MANAGEMENT
Postgraduate student Stanislav Perminov, Assoc. Prof. Deniss Djakons, PhD 136

ИНДУСТРИЯТА НА ХЕДЖ ФОНДОВЕТЕ В ЕРАТА
НА РАЗХЛАБЕНИТЕ ПАРИЧНИ ПОЛИТИКИ И COVID-19
Доц. д-р Александър Ганчев 142

РАЗНОСКИТЕ КАТО НЕДЕЛИМА ЧАСТ ОТ АНАЛИЗА
НА РЕЗУЛТАТИТЕ ПО ИМУЩЕСТВЕНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Венцислав Василев 150

ВЛИЯНИЕ СТРУКТУРЫ ЭКОНОМИКИ НА ОБЕСПЕЧЕНИЕ
УСТОЙЧИВОГО ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА И РАЗВИТИЯ
Кандидат экономических наук, доцент Шараг Елена Сергеевна 159

СТРАТЕГИЧЕСКИ ДЕЙСТВИЯ НА БЪЛГАРСКИТЕ СТОПАНСКИ
ОРГАНИЗАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
Доц. д-р Илиан Минков 166

ИНСТИТУЦИИ И НЕРАВЕНСТВО
Доц. д-р Калин Господинов 174

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ПОДХОД КЪМ ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ -
ВЪЗМОЖНОСТИ И ОГРАНИЧЕНИЯ
Доц. д-р Калоян Колев 181

ПРОБЛЕМИ НА ЛОЯЛНОСТТА В БАНКОВИТЕ ИНСТИТУЦИИ
ПРИ СЪВРЕМЕННИТЕ УСЛОВИЯ
Доц. д-р Катя Личева 190

ЦЕЛЕСЪОБРАЗНОСТ И ЕФЕКТИ
НА МЕЖДУРЕГИОНАЛНАТА ДАНЪЧНА КОНКУРЕНЦИЯ
Доц. д-р Людмил Найденов 196

ВЪЗМОЖНИ ГРЕШКИ ПРИ ВЪЗЛАГАНЕТО
НА ОБЩЕСТВЕНИ ПОРЪЧКИ В БЪЛГАРСКАТА ПРАКТИКА
Доц. д-р Марин Маринов, Красимир Парашкевов 204

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД ДЪЛГОСРОЧНИТЕ ГРИЖИ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Николай Нинов 210

ЕФЕКТИ НА ПАНДЕМИЯТА ОТ COVID ВЪРХУ ЗДРАВНИТЕ РАЗХОДИ
Доц. д-р Николай Атанасов 219

ПОДХОДИ И ПРАКТИКА НА ДЪРЖАВНОТО ФИНАНСИРАНЕ
НА ПУБЛИЧНОТО ПЕНСИОННО ОСИГУРЯВАНЕ
Доц. д-р Пламен Йорданов, **Гл. ас. д-р Маргарита Николова** 230

ФИСКАЛНИТЕ ОБЛЕКЧЕНИЯ ЗА ЛИЦА С УВРЕЖДАНИЯ КАТО ПРИКРИТИ
СОЦИАЛНИ ПЛАЩАНИЯ ПРИ ИНВАЛИДНОСТ В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Пламен Йорданов, Ас. д-р Йордан Йорданов,
Докторант Жанета Ангелова 238

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ПЛАЩАНИЯ
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Доц. д-р Румен Ерусалимов 246

ДИГИТАЛИЗАЦИЯ И СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКА СПРАВЕДЛИВОСТ –
ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И ВЪЗМОЖНОСТИ
Доц. д-р Силвия Топлева 251

ДЪЛГОСРОЧНИ ИКОНОМИЧЕСКИ ЕФЕКТИ
НА ПАНДЕМИИТЕ – УРОЦИ ОТ НЯКОИ ПРЕДХОДНИ КРИЗИ
Гл. ас. д-р Александър Б. Тодоров 258

ЕВРОФИНАНСИРАНЕТО КАТО СРЕДСТВО ЗА ПОВИШАВАНЕ
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА ПРЕДПРИЯТИЯТА ОТ СЕКТОР
„ПРОИЗВОДСТВО НА ОБЛЕКЛО ОТ ТЕКСТИЛ“
Гл. ас. д-р Ангелина Терзиева 266

НЯКОИ АСПЕКТИ НА ВЪЗДЕЙСТВИЕТО НА COVID-19
ВЪРХУ БЪЛГАРСКИЯ ЗАСТРАХОВАТЕЛЕН ПАЗАР
Гл. ас. д-р Анелия Панева 274

ПАЗАРЪТ НА ЗДРАВНО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ –
СЪСТОЯНИЕ, РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ
Гл. ас. д-р Валентина Нинова 281

ФИСКАЛНА ИНТЕГРАЦИЯ В ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ –
НЕОБХОДИМОСТ, УСЛОВИЯ И ЕФЕКТИ
Гл. ас. д-р Димитър Костов 289

БЪЛГАРИЯ ПО ПЪТЯ КЪМ ЕВРОЗОНАТА
Гл. ас. д-р Петя Василева 297

ДИНАМИКА НА ВЪНШНАТА ТЪРГОВИЯ НА БЪЛГАРИЯ
СЪС СТРАНИТЕ ЧЛЕНКИ НА ЕВРОСЪЮЗА
Гл. ас. д-р Сергей Радуканов 304

ПРОМЕНЯЩИТЕ СЕ РОЛИ НА ФИСКАЛНАТА И ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА
В СВЕТЛИНАТА НА COVID-19 В СТРАНИ С РАЗЛИЧЕН ПАРИЧЕН РЕЖИМ
Гл. ас. д-р Соня Георгиева 310

АСПЕКТИ НА НАЦИОНАЛНАТА ПОЛИТИКАТА
ПО ЗАЕТОСТТА И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД НЕЯ
Гл. ас. д-р Таня Илиева ……..……..……..……..… 320

ПОВЕДЕНЧЕСКИ ИНВЕСТИЦИОННИ СТРАТЕГИИ –
ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВИ РЕЗУЛТАТИ
ОТ АКТИВНО ИНВЕСТИРАНЕ
Гл. ас. д-р Цветан Павлов ……...……. 325

ВЪЗМОЖНОСТИТЕ ПРЕД БЪДЕЩИТЕ ПЕНСИОНЕРИ
В КОНТЕКСТА НА НОРМАТИВНИТЕ ПРОМЕНИ ВЪВ ВТОРИ СТЪЛБ
НА ПЕНСИОННИЯ МОДЕЛ В БЪЛГАРИЯ
Ас. д-р Йордан Йорданов ……...……. 334

ПАЗАРЪТ НА БАНКОВИ ДЕПОЗИТИ В БЪЛГАРИЯ:
ДИНАМИКА И СТРУКТУРНИ ИЗМЕНЕНИЯ
Ас. д-р Радослав Къновски …….....……. 340

ОЦЕНКА НА УСТОЙЧИВОСТТА НА АГРАРНИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ
Д-р Антон Сотиров, **Д-р Никола Пищалов** …….....……. 347

НАДНОРМЕНОТО ТЕГЛО И ЗАТЛЪСТЯВАНЕТО
КАТО РИСКОВ ФАКТОР ЗА ЗДРАВЕТО
Д-р Орлин Цветков …….....…….……. 354

МЕРКИ НА ФЕДЕРАЛНИЯ РЕЗЕРВ НА САЩ
ЗА ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ НА COVID-19
Д-р Свилен Колев .....…….……. 359

STATE AID ENFORCEMENT LAW IN THE ENERGY SECTOR
IN ALBANIA
Lecturer of Law, **Dr. Anduena Gjevori** ……..…….……. 366

БАНКОВАТА ТАЙНА КАТО КОМПОНЕНТА НА БАНКОВАТА
СИГУРНОСТ – ФИНАНСОВО-ПРАВНИ АСПЕКТИ
Преп. Игнат Папазов ……..…….……. 374

THE HISTORICAL EVOLUTION OF THE GOVERNMENT
SECURITIES MARKET IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA
Olesea Speian, PhD Student ……..……...…….……. 378

ПРОМЕНИ В ЕВРОПЕЙСКИТЕ РЕГУЛАТОРНИ КАПИТАЛОВИ
ИЗИСКВАНИЯ ЗА ПОКРИТИ ОБЛИГАЦИИ В УСЛОВИЯТА НА КРИЗА
Докторант Борислав Киров ..……...……..……. 386

АВТОМОБИЛНИЯТ ПАЗАР В БЪЛГАРИЯ И МЯСТОТО
НА ТЪРГОВСКИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛСТВА НА НЕГО
Докторант Ваня Галчева ……...……. 393

ЕФЕКТИ ВЪРХУ ПАРИЧНАТА ПОЛИТИКА В РЕЗУЛТАТ
ОТ НАМАЛЯВАНЕТО НА НАЛИЧНИТЕ ПАРИ В ОБРАЩЕНИЕ
Докторант Владимир Сиркаров ……..……. 398

ВЛИЯНИЕ НА КОЕФИЦИЕНТА P/E И ДИВИДЕНТНАТА
ДОХОДНОСТ ВЪРХУ ЦЕНИТЕ НА АКЦИИТЕ
НА БЪЛГАРСКИЯ КАПИТАЛОВ ПАЗАР
Докторант Владислав Любенов …….....…… 405

ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП
В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ
Докторант Даниел Данчев …….....…… 413

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА РЕГУЛИРАНЕ НА СОЦИАЛНОТО ОСИГУРЯВАНЕ
ЧРЕЗ ГРАНИЦИТЕ НА ОСИГУРИТЕЛНИЯ ДОХОД
Докторант Жанета Ангелова .....…… 421

ЦИФРОВАТА ТРАНСФОРМАЦИЯ В ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО – СРЕДСТВО
ЗА ПОДОБРЯВАНЕ КАЧЕСТВОТО НА ЖИВОТ И РАДИКАЛНА
ПРОМЯНА НА НАЧИНА НА ПРЕДОСТАВЯНЕ НА МЕДИЦИНСКИ
И ЗДРАВНИ ГРИЖИ
Докторант Живка Петрова .....…… 429

ДЕБАТЪТ МЕЖДУ БАНКОВАТА И ВАЛУТНАТА ШКОЛА ОТ 19-И ВЕК –
ХАРАКТЕРИСТИКИ И ПАРАЛЕЛИ СЪС СЪВРЕМЕННИТЕ
МОНЕТАРНИ РЕАЛНОСТИ
Докторант Кузман Илиев .....…… 438

ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРЕД МЕНИДЖМЪНТА НА ЛЕЧЕБНИТЕ
ЗАВЕДЕНИЯ В УСЛОВИЯ НА ПАНДЕМИЯ ОТ COVID-19
(ПО ПРИМЕРА НА УНИВЕРСИТЕТСКА МНОГОПРОФИЛНА БОЛНИЦА
ЗА АКТИВНО ЛЕЧЕНИЕ „СЪРЦЕ И МОЗЪК“ – ПЛЕВЕН)
Докторант Люба Митева .....…… 446

БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГИИТЕ – ГОЛЕМИТЕ ПОЛЗИ
ЗА МАЛКИТЕ БАНКИ
Докторант Марина Милинова .....…… 453

ОТРИЦАТЕЛНИ ЛИХВЕНИ НИВА – ЕМПИРИЧЕН ОПИТ
Докторант Милена Пешева .....…… 460

ФИНАНСОВИЯТ ФЕЪРПЛЕЙ В ЖЕНСКИЯ ФУТБОЛ –
НЕОБХОДИМОСТ ИЛИ ВЪЗМОЖНОСТ
Докторант Нено Ненов ……..…… 468

ОТРАЖЕНИЕ НА КОВИД-19 ВЪРХУ ПРЕМИЙНИЯ ПРИХОД
ПО ЗАСТРАХОВКА „КАСКО“ НА МПС В БЪЛГАРИЯ
Докторант Николай Илиев ….…… 474

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ
ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ
Докторант Радка Василева ….…… 480

КОНСОЛИДАЦИЯТА НА БАНКОВИЯ СЕКТОР
В БЪЛГАРИЯ КАТО ФАКТОР ЗА УСТОЙЧИВОСТ
Докторант Рая Драгоева ……..…… 488

ИНСТРУМЕНТИ ЗА ПРЕВЕНЦИЯ НА ДАНЪЧНИТЕ ИЗМАМИ
ПРИ ТЪРГОВИЯТА С ГОРИВА И НЕФТОПРОДУКТИ
Докторант Стефан Пешов .....……. 496

ПРОГНОЗИРАНЕ НА ПУБЛИЧНИТЕ ФИНАНСИ -
ОТКЛОНЕНИЕ НА ФАКТИЧЕСКОТО ИЗПЪЛНЕНИЕ
НА КОНСОЛИДИРАНАТА ФИСКАЛНА ПРОГРАМА
СПРЯМО ЗАКОНА ЗА БЮДЖЕТА НА БЪЛГАРИЯ
Докторант Юлиан Войнов .....……. 501

СЧЕТОВОДСТВО, КОНТРОЛ, ОДИТ, СТАТИСТИКА И МАТЕМАТИКА

ЗА РОЛЯТА И ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯТА
ПРИ ДОКУМЕНТИРАНЕТО В СЧЕТОВОДСТВОТО
Проф. д-р Атанас Атанасов .....……. 511

ОСОБЕНОСТИ ПРИ СЧЕТОВОДНОТО ОТЧИТАНЕ
НА СТОКИТЕ В УСЛОВИЯТА COVID-19
Доц. д-р Галя Иванова – Кузманова .....……. 517

АКТУАЛНИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА
ПРЕД СЧЕТОВОДНАТА ПРОФЕСИЯ В КОНТЕКСТА
НА ПРОМЕНИТЕ СЛЕД БРЕКЗИТ
Доц. д-р Галина Чиприянова, Д-р Марий Стоянов .....……. 524

КЪМ НОВ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО
ПО МЕЖДУНАРОДНИ СТАНДАРТИ ЗА ФИНАНСОВО ОТЧИТАНЕ
Доц. д-р Диана Ималова, Доц. д-р Венцислав Вечев .....……. 532

СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ НА БЪЛГАРИЯ В КОНТЕКСТА
НА ЦЕЛИТЕ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ – СТАТИСТИЧЕСКИ АСПЕКТИ
Доц. д-р Красимира Славева .....……. 541

СТАТИСТИЧЕСКИ АНАЛИЗ НА ЗАВИСИМОСТТА МЕЖДУ
ЦИФРОВИЗАЦИЯТА НА ИКОНОМИКАТА И ИКОНОМИЧЕСКИЯ РАСТЕЖ
Доц. д-р Маргарита Шопова, Гл. ас. д-р Евгени Овчинников,
Гл. ас. д-р Тихомир Върбанов .....……..…. 549

ПРИЛОЖЕНИЕ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА СВОБОДНА
ТЪРГОВИЯ С ТРЕТИ СТРАНИ И ЗНАЧЕНИЕТО ИМ ОТ ПОЗИЦИЯТА
НА МИТНИЧЕСКИЯ КОНТРОЛ В ЕС
Доц. д-р Момчил Антов .....……..…. 557

INNOVATIVE METHODS FOR ACCOUNTING EDUCATION –
EXPERIENCE AND GLOBAL LESSONS LEARNED
Assoc. Prof. Nadya Velinova-Sokolova, PhD ……..……..…..…. 564

РАЗВИТИЕ НА ИМУЩЕСТВЕНОТО ЗАСТРАХОВАНЕ В БЪЛГАРИЯ ПРЕЗ ПРИЗМАТА НА ПРЕЗАСТРАХОВАТЕЛНИТЕ ОТНОШЕНИЯ

Докторант Радка Василева[1]

Резюме: *Особеностите на имуществената застраховане, свързани най-вече с развитието на риска, налагат застрахователните дружества да използват различни презастрахователни покрития. Като цяло, отношенията застраховател-презастраховател не са обект на публична информация. През последните години Комисията за финансов надзор в България разшири спектъра на публикуваната презастрахователна информация, което способства за извършването на анализ на имуществената застраховане през призмата на презастрахователните отношения.*

Ключови думи: *имуществено застраховане; презастраховане.*
JEL: **G22**

DEVELOPMENT OF PROPERTY INSURANCE IN BULGARIA THROUGH THE PRISM OF REINSURANCE RELATIONS

Radka Vasileva, PhD Student

Abstract: *The peculiarities of property insurance, mainly related to the development of risk, require insurance companies to use various reinsurance coverages. In general, the insurer-reinsurer relationship is not subject to public information. In recent years, the Financial Supervision Commission in Bulgaria has expanded the range of published reinsurance information, which contributes to the analysis of property insurance through the prism of reinsurance relations.*

Key words*: property insurance; reinsurance.*
JEL: G22

Въведение

На застрахователния пазар в България, като част от общото застраховане, своето място заема и имуществената застраховане. Неговите особености, свързани най-вече с развитието и проявлението на риска, налагат застрахователните дружества да използват различни презастрахователни покрития. Отношенията застраховател-презастраховател, принципно не са обект на публична информация. Въпреки това, през последните години Комисията за финансов надзор в България отчасти разшири спектъра на пуб-

[1] r.vasileva@uni-svishtov.bg , СА „Д. А. Ценов“ - Свищов

ликуваната презастрахователна информация, което способства за извършването на анализ на имуществените застраховане през призмата на презастрахователните отношения.

1. Необходимост от презастраховане при имуществените застраховане

Кодексът за застраховането, раздел II „Общо застраховане“ (Кодекс за застраховането) включва три основни клона: имуществено застраховане; застраховане „Отговорности“ и застраховане на финансово-кредитните рискове. В обхвата на имуществените застраховане попадат: сгради, машини, транспортни средства, готова продукция, стоки в складове и магазини, животни, селскостопански култури, товари в транспортни средства и др. Застрахователят носи отговорност при застраховане на имущества за щети, възникнали от определени щетоносни събития.

Според клаузите, включени в застрахователния договор, застрахователят носи отговорност да компенсира щети, свързани с настъпването на: пожар, гръм, експлозия, наводнение, земетресение, градушка, проливен дъжд, кражба, вандалски действия на неизвестни лица и др. „Цялата съвкупност от най-различни имущества се разделя на отделни застрахователни съвкупности по обективни рискови обстоятелства, за да се получат хомогенни по отношение на риска, съвкупности. За всеки вид имуществено застраховане е определена отговорност на застрахователното дружество по обем, като са посочени всички събития, срещу които то носи отговорност да плаща застрахователно обезщетение.“ (Ерусалимов, 2015).

За да ограничат възможно в най-голяма степен годишните колебания в загубите, които трябва да поемат застрахователите, често пъти те използват най-широко разпространената възможност за изравняване на риска извън застрахователната съвкупност - презастрахователната. „Презастраховането може да бъде характеризирано като „застраховка на застрахователите“. То им позволява да се чувстват спокойни за онази част от отговорността, която надвишава техните финансови възможности, или за риск, който в една или друга степен те не са склонни да покриват сами.“ (Василев, 2012). Нещо повече, „то покрива част от рисковете, поети от застрахователите, следователно намалява тяхната изложеност към проблеми, свързани с ликвидността или дори изложеност към фалит, настъпил вследствие на голяма по размер щета.“ (Swiss Re Company, 2004).

В наши дни съществува голямо разнообразие от видове, методи и форми на презастраховане. Според метода на презастраховане, то се дели на пропорционално и непропорционално. Пропорционалното презастраховане включва: квотно, ексцедентно и квотно–ексцедентно презастраховане. И при трите форми на пропорционално презастраховане, застрахователят и

презастрахователят си разпределят отговорностите, застрахователни премии и обезщетенията с определен дял, посочен в презастрахователния договор. При пропорционалното презастраховане, заради отстъпените презастрахователни премии, в полза на застрахователя се одобрява и комисионна, за да може той да покрие извършените административно-стопански и ликвидационни разноски. С цел стимулиране изпращането на цесии от добро качество, презастрахователят може да одобри и изплати на застрахователя и суми, свързани с т. нар. „участие в резултата“.

Непропорционалното презастраховане се среща най-често под формите „Превес на загубата“ и „Спиране на загубата“. При него не съществува установено отношение (пропорция) за разпределение на оригиналните застрахователни премии и загубите между застрахователя и презастрахователя. В презастрахователния договор се дефинира сумата, до която директният застраховател покрива настъпилите загуби, а презастрахователят се задължава да изплати всички загуби над тази сума, които загуби обаче са ограничени до максималния лимит на презастрахователния договор.

По голяма част от премийния приход при непропорционалното презастраховане се задържа от застрахователя. Административно-стопанските разноски, свързани с презастрахователните делови отношения при непропорционалното презастраховане, са сведени до минимум, тъй като се извършва кореспонденция, касаеща най-вече презастрахователните премии и настъпилите загуби.

1. Състояние и развитие на имуществената застраховане на българския застрахователен пазар през призмата на презастрахователните отношения

Съгласно законодателството в България, в обхвата на имуществените застраховки попадат: „Сухопътни превозни средства (без релсови превозни средства)“, „Релсови превозни средства“, „Летателни апарати“, „Плавателни съдове“, „Товари по време на превоз“, „Пожар и природни бедствия“, „Други щети на имущество“.

Във връзка със спецификата на презастрахователните сделки взаимоотношенията между застрахователното и презастрахователното дружество са вътрешнофирмена информация и не съществува нито общоприето практика, нито изискване от надзорните власти тя да бъде публикувана. До 2016 г. от публикуваната от Комисията за финансов надзор в България информация става възможно придобиването на представа за размера на отстъпените премии в полза на презастрахователите и получените обезщетения от тях. От 2017 г. е достъпна и информация, която касае: отстъпената застрахователна сума; дял на презастрахователя в пренос-премийния резерв; приходи от комисиони, по договори пласирани на презастрахователя; приходи от участие в резултата от презастраховане; дял на презастрахователя в резерв

висящи плащания и др. Този факт дава възможност за една „по-пълна картина“, благодарение на която би могло да бъде проследено през годините развитието на имущественото застраховане в България в контекста на презастрахователните отношения.

Таблица 1. Относителен дял на отстъпените премии в премийния приход на имуществените застраховки за периода 2011-2020 г.

Видове застраховки	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*	*2016*	*2017*	*2018*	*2019*	*2020*	***Средно за периода***
„Сухопътни превозни средства“	6,0%	6,2%	5,9%	6,2%	6,8%	12,9%	13,1%	13,0%	13,1%	12,9%	9,6%
„Релсови превозни средства“	19,9%	85,4%	79,7%	35,7%	40,2%	47,3%	42,1%	39,0%	41,2%	34,0%	46,5%
„Летателни апарати“	101,2%	96,0%	111,3 %	99,7%	105,4 %	116,1 %	113,8 %	126,0 %	138,3 %	143,7%	115,2%
„Плавателни съдове“	77,7%	70,1%	55,0%	43,4%	45,1%	49,2%	48,9%	36,1%	31,3%	27,3%	48,4%
„Товари по време на превоз“	36,0%	41,1%	41,5%	48,1%	39,4%	35,2%	28,0%	32,4%	28,1%	35,8%	36,6%
„Пожар и природни бедствия“	35,5%	36,4%	35,9%	37,1%	41,7%	48,5%	46,3%	47,7%	46,9%	46,3%	42,2%
„Други щети на имущество“	38,7%	41,2%	35,0%	41,0%	36,7%	31,8%	19,9%	17,8%	15,1%	15,9%	29,3%

Източник: Комисия за финансов надзор, www.fsc.bg ; собствени изчисления на автора

Средните стойности на резултатите в таблица 1, показващи относителния дял на отстъпените премии в премийния приход на имуществените застраховки за периода 2011-2020 г., са показателни за няколко констатации. При застраховка „Сухопътни превозни средства“, която всъщност е и застраховката с най-голям размер на събрания премиен приход, се наблюдава изключително нисък процент на отстъпената част от застрахователните премии в полза на презастрахователите. Една от причините за това се крие във факта, че застрахователите, благодарение на множеството застраховани от тях автомобили, успяват да изградят съвкупност с достатъчно голям брой на застрахованите обекти. По този начин те успяват да изравнят риска в рамките на самата съвкупност, респективно да намалят колебанията между най-

вероятното очаквано плащане и очакваното плащане за съвкупността. Доказателство за малък размер на отстъпените премии е прилагането на непропорционални презастрахователни покрития

При болшинството наблюдавани застраховки, т.е. всички други без застраховка „Летателни апарати“, средните стойности на процента на отстъпения премиен приход в полза на застрахователите, се простират в интервала 29,3% - 48,4%. Според презастрахователната теория тези проценти попадат в границите на нормалните параметри и са показателни за една балансирана презастрахователна политика, провеждана от застрахователните дружества.

Наблюдаваните проценти при застраховка „Летателни апарати“, около и над 100%, на пръв поглед създават нелогичното обяснение, че застрахователите отстъпват премии на презастрахователите в размер, по-голям от събрания. Една от причините за това се крие в това, че в този процент се включва и задържания, а след това отстъпен дял на презастрахователите в пренос-премийния резерв.

Таблица 2. Дял на презастрахователите в обезщетенията по имуществените застраховки за периода 2011-2020 г.

Видове застраховки	*2011*	*2012*	*2013*	*2014*	*2015*	*2016*	*2017*	*2018*	*2019*	*2020*	***Средно за периода***
„Сухопътни превозни средства“	5,8%	5,1%	5,0%	24,2%	12,5%	11,2%	16,4%	15,7%	14,5%	15,0%	12,5%
„Релсови превозни средства“	85,7%	0,0%	0,0%	0,0%	17,8%	84,6%	-15,7%	66,3%	75,2%	31,9%	34,6%
„Летателни апарати“	87,1%	95,7%	90,7%	80,1%	64,1%	62,2%	81,7%	91,8%	-1,0%	105%	75,7%
„Плавателни съдове“	40,2%	54,3%	29,2%	50,6%	36,1%	11,0%	12,0%	8,7%	23,9%	32,9%	29,9%
„Товари по време на превоз“	8,9%	8,7%	13,5%	18,2%	21,7%	34,0%	33,4%	21,5%	15,1%	19,4%	19,4%
„Пожар и природни бедствия“	29,9%	29,0%	46,7%	41,9%	60,1%	46,9%	36,2%	43,2%	56,4%	42,6%	43,3%
„Други щети на имущество“	32,4%	43,6%	33,1%	35,3%	65,5%	17,5%	44,5%	11,7%	34,2%	42,0%	36,0%

Източник: Комисия за финансов надзор, www.fsc.bg ; собствени изчисления на автора

Резултатите в таблица 2, дял на презастрахователите в обезщетенията по имуществените застраховки за периода 2011-2020 г., в определена степен са доста сходни с тези, получени в Таблица 1. При застраховка „Сухопътни превозни средства“, изплатените обезщетения от презастрахователите заемат дял само от 12,5%. Този резултат, предвид малкия размер на отстъпените премии (9,6%), е логичен. Наред с това той обаче е показателен, че застрахователите поради причини като особености на застраховката и благоприятно развитие на риска, свързан с нея или добре изградена презастрахователна програма, не са разчитали в голяма степен на презастрахователите по отношение на изплащаните обезщетения.

При останалите застраховки, т.е. всички други без застраховка „Летателни апарати“, средните стойности на процента на изплатените обезщетения от презастрахователите, в общия размер на обезщетенията, е в интервала 19,4% - 43,6%. При почти всички застраховки през десет годишния наблюдаван период не се наблюдава значително колебание в резултатите. Изключение от тях е застраховка „Други щети на имуществото“, при която се наблюдават колебания през отделните години в доста широки граници – от 11,7% до 65,5%. При застраховка „Летателни апарати“ е налице голям дял на изплатените обезщетения от презастрахователите. Средно за периода този дял е 75,5%, а през отделните години се колебае между 62,2% и 105%.[2]

Таблици 3 и 4 обобщават респективно приходите от комисиони, по договори пласирани на презастрахователя и приходите от участие в резултата по имуществените застраховки, изразени като процент спрямо размера на отстъпените премии на презастрахователя, за периода 2017-2020 г.

Таблица 3. Приходи от комисиони, спрямо отстъпените презастрахователни премии, по договори пласирани на презастрахователя по имуществените застраховки за периода 2017-2020.

Видове застраховки	*2017*	*2018*	*2019*	*2020*	***Средно за периода***	***Стандартно отклонение***
„**Сухопътни превозни средства**“	32,3%	29,1%	36,0%	35,6%	33,3%	0,032
„**Релсови превозни средства**“	19,6%	20,1%	23,7%	29,8%	23,3%	0,047
„**Летателни апарати**“	9,1%	6,0%	5,3%	6,1%	6,6%	0,017
„**Плавателни съдове**“	16,4%	12,4%	16,4%	14,6%	15,0%	0,019
„**Товари по време на превоз**“	16,2%	19,2%	18,1%	20,1%	18,4%	0,017
„**Пожар и природни бедствия**“	12,0%	14,2%	14,5%	13,2%	13,5%	0,011
„**Други щети на имущество**“	31,3%	27,2%	26,3%	24,2%	27,3%	0,030

Източник: Комисия за финансов надзор, www.fsc.bg ; собствени изчисления на автора

[2] Публикуваните от КФН отрицателни стойности в Таблица 2 (-15,7% и 1,0%), както и 105 % (за 2020г.) са в резултат на суми от резерв „Висящи плащания” освободени от минали и заделени за бъдещи периоди.

Таблица 4. Приходи от участие в резултата от презастраховане по имуществените застраховки спрямо отстъпените презастрахователни премии за периода 2017-2020 г.

Видове застраховки	*2017*	*2018*	*2019*	*2020*	***Средно за периода***	***Стандартно отклонение***
„Сухопътни превозни средства“	2,8%	0,2%	0,6%	0,3%	1,0%	0,012
„Релсови превозни средства“	1,1%	1,2%	0,9%	0,6%	1,0%	0,003
„Летателни апарати“	0,1%	0,0%	0,2%	0,0%	0,1%	0,001
„Плавателни съдове“	-0,1%	0,0%	4,1%	1,2%	1,3%	0,020
„Товари по време на превоз“	2,8%	0,6%	4,8%	2,5%	2,7%	0,017
„Пожар и природни бедствия“	0,5%	0,1%	0,3%	0,2%	0,3%	0,002
„Други щети на имущество“	31,3%	27,2%	0,0%	0,0%	14,6%	0,170

Източник: Комисия за финансов надзор, www.fsc.bg ; собствени изчисления на автора

Резултатите от Таблица 3 са показателни за няколко обобщени изводи. На първо място, получените комисионни от презастрахователите, които застрахователите са усвоили по пропорционалните договори са един сериозен приход. И въпреки, че няма конкретна публикувана информация за вида и броя на сключените пропорционални договори, те преобладават при имуществените застраховки. Получените средно за периода проценти от 6,6% при застраховка „Летателни апарати“ до 33,3% при застраховка „Сухопътни превозни средства“ показват в каква степен застрахователните дружества са „подпомогнати“ от презастрахователите при покриването на извършените административно-стопански разноски. И макар, че застрахователната и презастрахователна литература задават различни критерии за допустимия размер на разноските, то получените резултати биха могли да се оценят като приемливи.

Аналогични биха могли да бъдат и разсъжденията върху резултатите от Таблица 4, засягащи приходите от участие в резултата по имуществените застраховки, изразени като процент спрямо размера на отстъпените премии на презастрахователя. Макар и тук да е налице презумпцията, за липсата на конкретна информация за вида и броя на сключените пропорционални договори, то получените проценти, изчислени на база целия премиен приход, показват положителни резултати за застрахователите. Средният процент за периода 2017-2020 г. при застраховка „Други щети на имущество“ достига до внушителните 14,6%. При всички останали имуществени застраховки, отношението на приходите от участие в резултата спрямо размера на отстъпените премии на презастрахователя, се простира между 0,1% и 2,7%.

2. **Заключение**

В имуществената застраховане, изложеността на някои от застрахованите обекти към големи по размер загуби, налагат застрахователите да използват най-широко разпространеният начин за изравняване на риска извън застрахователната съвкупност – презастраховането. Посредством неговото използване те успяват да балансират своите плащания и да намалят вероятността от изпадане в невъзможност да изпълнят своите задължения по сключените застрахователни договори. Презастрахователните отношения на застрахователните дружества са от жизнено важно значение както за нормалното функциониране на тяхната дейност, така и за стабилността на застрахователния пазар като цяло. И макар че публичните данни, свързани с презастрахователните отношения да са сравнително оскъдни, разширеният спектър на публикуваната презастрахователна информация от страна регулаторните органи в България създаде възможност за придобиването на една по-добра представа по отношение на връзката „имуществено застраховане / презастрахователните отношения“.

Използвани източници

Василев, В. (2012). *Въведение в презастраховането.* В. Търново: Фабер.

Ерусалимов, Р. В. (2015). *Въведение в застраховането.* В. Търново: Фабер.

Кодекс за застраховането. (н.д.). *Обн. ДВ, бр. 102 от 29.12.2015 г., в сила от 01.01.2016 г. посл. изм. ДВ, бр. 21 от 12.03.2021 г.*

Комисия за финансов надзор. (н.д.). Извлечено от www.fsc.bg.

Swiss Re Company. (2004). *Reinsurance matters. A Manual for Non-Life Branches.* Zurich.